

književnom (standardnom) hrvatskom jeziku, a ne narječjima. U Hrvatskoj već postoji nastavni predmet Hrvatski jezik i ne valja ga zamjenjivati bilo kojim bezimenim nazivom. Nitko ne izbjegava i ne skriva svoje ime koje već odavno postoji u nazivu nastavnoga predmeta u školama, u knjigama i monografijama, u Ustavu, priznat je kao službeni u EU, služe se njim, opisuju ga i rabe mnogi znanstvenici i ustanove u drugim državama. Nazivom se jezika ne manipulira!

Naziv „materinski jezik“, kao jedan od predmeta u pojedinim školama izvan Hrvatske, ne treba uvijek poistovjećivati sa strukovnim, jezikoslovnim pojmom – standardni jezik. Međusobno jezikoslovne značajke materinskoga i standardnoga jezika mogu se

podudarati u školskom predmetu, ali naziv materinski jezik nosi često stilski osjećajnu obojenost, pokazujući bliskost, intimnost odnosa jezika prema svojoj domovini i materijal koja počinje razgovarati s novorođenčeta, daje djetetu prve osnove govora. Materinski jezik valja razlikovati od standardnoga u pojmovima jer, uz ostalo, standardni je jezik, ili katkada jezici (npr. u Bjelorusiji bjeloruski i ruski), službeni, kodificirani jezik u mnogim državama diljem svijeta. Materinski jezik i standardni jezik u većine Hrvata u Hrvatskoj upravo je hrvatski, a ne bilo koji drugi i ne valja mu ponovno pokušavati oduzimati ime u korist nekoga bezimenoga „zajedničkoga“.

Artur Bagdasarov

U SPOMEN

Uspomeni fra Bonaventure Duda

(24. siječnja 1924. – 3. kolovoza 2017.)

*Nije visok, tko na visu stoji,
nit je velik, tko se velik rodi,
već je visok, tko u nizu stoji
i visinom nadmaša visine,
a velik je, tko se malen rodi,
al' kad pane, golem grob mu treba.*

Javor, I. Mažuranić

Fra Bonaventura Duda preselio se u vječnost prvoga jutra nakon Gospe od Anđela, blagdana kojim se franjevci spominju obraćenja sv. Franje, i dana kada je Franjo doživio Božje milosrđe, godine 1208. u Porcijunkuli podno Asiza.

Pater Duda, kako su ga zvali oni koji su desetljećima dolazili u Franjevački samostan sv. Franje na Kaptolu, ne samo na svetu misu nego i po savjet ili utjehu, bio je ponajprije

iznimna osobnost: čovjek plemenita srca i pronicava uma, svećenik i teolog, bibličar i sveučilišni profesor, poliglot i prevoditelj, znanstvenik i pjesnik, skladatelj i propovjednik. Zaneseni ljubitelj i štovatelj vječne Riječi i hrvatske riječi. Sve se to zrcalilo u njegovim propovijedima kada bi tumačio Božju riječ, katkada opširno i sveobuhvatno, katkada tako sržno i kratko nalik retoričkoj minijaturi koja bi izazivala duboku šutnju slušatelja dok se nastanjivala u njihovim mislima i srcima.

Bonaventura (krsnim imenom Roko) Duda došao je na svijet 1924., djetinjstvo je proveo u selu Kras, na otoku Krku, gdje je i završio pučku školu (koju je započeo s pet i pol godina), a u građansku školu na Sušaku odlazi u desetoj godini života. Već u toj nježnoj dobi ostaje bez roditeljske skrbi – o njemu se brine siromašna teta pa se mali Roko hrani u pučkoj kuhinji i rado ministrira kod Mi-

losrdnih sestara sv. Križa na Trsatu, gdje je upoznao i trsatske franjevce. Kad mu je bilo dvanaest godina, zamolio je franjevce da ga prime u samostan. Primili su ga, i sljedeće su ga godine (1935.) poslali u franjevačku gimnaziju, u Varaždin, gdje će steći i glazbeno obrazovanje pod vodstvom vrsna orguljaša i skladatelja oca Kamila Kolba. U prvoj godini Dudina studija teologije na Rimokatoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu 1944./45. uhićen je nadbiskup Stepinac, a u vrijeme Dudina poslijediplomskoga studija (1952.) Vlada NR Hrvatske ukida Rimokatolički bogoslovni fakultet kao fakultet Sveučilišta u Zagrebu, zabranjuje ili strogo nadzire katolički tisak te ukida vjeronauk u školama čineći najrazličitije pritiske na Katoličku crkvu.

Nakon odsluženoga vojnoga roka u Prilepu (Makedonija 1951. – 1952.), Duda postaje magistrinom znanosti, a pri doktorandskom posjetu predsjedniku tadanje JAZU (1953.), Duda je zamolio tadanjega predsjednika JAZU, M. Krležu, da se zauzme da franjevački doktorandi dobiju putovnice za specijalizaciju u Rimu gdje bi pisali disertacije *o našim temama*, spomenuvši da bi on sam pisao o dominikancu Ivanu Stojkoviću, dubrovačkom diplomatu i teologu (ekleziologu) iz 15. st. Tako Duda 1954. dopijeva u Rim, među prvim svećenicima svojega vremena koji su – s legalno izdanom putovnicom – otišli u inozemstvo. Na Franjevačkom sveučilištu Antonianum postigao je doktorat disertacijom o Stojkoviću (među recenzijama o toj disertaciji najpoznatija je ona J.

Ratzingera, tada mladoga teologa), a potom je na Papinskom biblijskom institutu položio i biblijski licencijat.

Vrativši se nakon tri godine (1957.), postao je asistentom, potom i redovitim profesorom (1964.), kasnije i pročelnikom Katedre Svetoga pisma Novoga zavjeta na zagrebačkom Katoličkom bogoslovnom fakultetu, gdje je više puta bio prodekan te dekan od 1982. do 1986. Umirovljen je 1993. godine, a 2001. godine izabran je za profesora emeritusa Sveučilišta u Zagrebu.

Gleda li se iz današnjega vremena, može se reći da je u tim trima rimskim godinama zasijano sjeme Dudinih budućih poslova i plodova u prijevodima Svetoga pisma. Naime, Duda je u Antonianumu¹ stanovao skupa s hrvatskim franjevcem Aleksom Benigarom (1893. – 1988.), vrsnim poznavateljem i tumačiteljem Evanđelja, protjeranim iz Kine za vrijeme maoističke represije polovicom prošloga stoljeća. Benigar je Dudu i nagovorio da se upiše i na Papinski biblijski institut, tj. da se posveti studiju biblijskih znanosti. Po povratku iz Rima, Duda je objavio knjigu Evanđelje, Riječima četvorice evanđelista, život i nauk Isusa Krista – Spasitelja svijeta. Taj je Dudin prijevod ujedno i prva vjerska knjiga koja se tiskala u Vjesnikovoj tiskari. Bilo je to 1962. godine.

Iako Duda nije preveo nijednu knjigu Zagrebačke Biblije,² kao urednik pregledao je svaki redak u njoj. Njegova je uloga u nastajanju te Biblije upravo nemjerljiva. Najkraće rečeno, dvadesetak godina na-

¹ U Antonianumu je Duda upoznao i Benigarova pomoćnika i suputnika u misijama u Kini, fra Gabrijela M. Allegru, koji je u početku sâm preveo Stari zavjet na kineski, a potom i Novi zavjet (sa skupinom stručnjaka, od 1948. do 1960.). Tamo je upoznao i franjevca Ginepra Zoppettija koji mu je skrenuo pozornost na talijanski prijevod Evanđelja koje nisu preveli talijanski bibličari nego talijanski književnici. Duda je, najvjerojatnije u Rimu pročitao i Il Vangelo, Evanđelje u prijevodu talijanskoga isusovca Pietra Vannettija, knjigu u kojoj su usklađeni izvještaji četvorice evanđelista, tzv. harmonija evanđelja.

² Bibliju – Stari i Novi zavjet, objavljenu 1968., zvali su Biblija Stvarnosti, a Duda ju je volio zvati Zagrebačkom Biblijom.

kon Drugoga svjetskoga rata, Hrvati nisu imali Bibliju na hrvatskom jeziku.³ Godine 1966. nakladnička kuća Stvarnost kanila je tiskati Bibliju želeći se tako izvući iz financijskih teškoća. U tom je naumu direktoru Stvarnosti, Ivanu Košutiću, velika pomoć bilo prijateljstvo s Jurom Kaštelanom koji je preuzeo ulogu društveno-političkoga, ali i književno-znanstvenoga pokrovitelja buduće Biblije. Drugi je urednik bio Duda, kao teolog i bibličar, zapravo je bio daleko više od toga. Na Tri kralja, 6. siječnja 1967., Duda je nadbiskupu Šeperu izložio plan za suradnju sa Stvarnošću i dobio njegovo odobrenje, što znači da je dobio suglasnost mnogih bibličara da sudjeluju u priređivanju Biblije. I ovdje će se pokazati Dudi svojstven odnos prema ljudima: osigurao je nadbiskupu Šeperu da može povući povjerenje dano nakladniku – bez obzira na vrijeme i stanje posla (iako to Šeper nije tražio, no suradnja s društvenim poduzećem za Crkvu je mogla biti rizična). O tome je Duda kasnije pisao: „iako je oprez bio razborit, ne i razlošan“ jer su sudionici u poslu od početka „počeli vjerovati jedni drugima“, kako oni iz Stvarnosti, tako i „mi iz nestvarnosti“. Posljednji biblijski svezak poslan je u tiskaru 10. svibnja 1968., a prvi je ukoričeni primjerak Biblije izišao iz tiska 13. rujna iste godine. Dvadeset dana nakon toga (4. listopada – na blagdan sv. Franje)

prvu je stručnu kritiku o prijevodu Zagrebačke Biblije izrekao Radoslav Katičić na Hrvatskom radiju.

I danas se čini teško vjerojatnim pothvat u kojemu bi se prevela Biblija u vremenu kraćemu od dvije godine, i to bez današnjih računalnih mogućnosti, kao što je slučaj sa Zagrebačkom Biblijom.

Zagrebačka Biblija iznimna je među katoličkim Biblijama jer u prvom izdanju nije imala imprimatur. Naime, to je jedini ustupak koji je tražila nakladnička kuća kako bi se izbjegla „moguća kompliciranja od strane režima“, ali je u Službenom vjesniku Nadbiskupije zagrebačke (listopad 1968.) stajala obavijest da „Biblija, izdanje Stvarnosti ima Imprimatur, koji je podijelio Zagrebački Ordinarij“.

Čini se da je danas manje poznato da je Duda, 1973. g., skupa s J. Fućakom⁴ preveo Novi zavjet. Njihov je prijevod Novoga zavjeta dobio imprimatur 1972., u godini nakon sloma hrvatskoga proljeća. To se osjeća i u predgovoru izdanja koji se može čitati u ključu: „Novi zavjet ne pruža samo obavještenja: upućuje poziv, donosi poruku, poziva na opredjeljenje, zove na izgradnju novoga svijeta.“ U Stvarnom kazalu nalaze se pojmovi: *domovina, društveni odnosi, država*, a uz pojam *napredak* stoji: „v. radost“. Ima li se na umu da riječ *evanđelje* (grč. εὐαγγέλιον

³ Dva starija prijevoda Svetoga pisma: Katančićev (1831.) i Škarićev (1860. – 1868.) nisu zaživjela, a Šarićev (1942.) je prijevod bio koliko prešućen, toliko i stigmatiziran u jugoslavenskom društvu. Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima kanilo je o stotoj obljetnici svojega utemeljenja (1868. – 1968.) izdati Bibliju, što je bila želja i Biskupske konferencije. No tako zamašan projekt iziskivao bi velike izdatke koji su za Crkvu u ondašnjim okolnostima bili nedostižni. S druge strane, od pobjede hrvatskih vukovaca koncem 19. st. postojala su različita izdanja Daničić-Karadžićeva prijevoda (nerijetko i bez imena prevoditelja), i to s oznakom „Croatian Bible“, koja su se i u drugoj Jugoslaviji prodavala i raspačavala u nakladi Biblijskoga društva (raniji naziv: Britansko i inostrano biblijsko društvo; njihova izdanja bila su najčešće džepna, tiskana na biblijskom papiru).

⁴ Genitiv prezimena Fućak u zavičaju prevoditelja glasi Fućka. Međutim, u zagrebačkoj sredini u kojoj je Jerko Fućak djelovao, u svim se kosim padežima genitiv njegova imena izgovarao Fućaka. Prof. Fućak nije nikoga ispravljao ili poučavao o genitivnom obliku svojega prezimena, ni svoje kolege ni franjevačku subraću ni studente (među kojima je bila i autorica).

znači: dobra, radosna vijest), biva jasno kako prevoditelji tješe svoj narod (usp. Iz 40, 1-2).⁵

Od 1973. do danas taj prijevod, gotovo nepromijenjen tijekom skoro pola stoljeća, živi u hrvatskom jeziku. Naime, odmah nakon izlaska Zagrebačke Biblije iz tiska, Biskupska konferencija povjerala je Dudi i Fućaku, 1969. godine, prevođenje nedjeljnoga Lekcionara koji je obvezan za sve biskupije hrvatskoga govornoga područja. Tako su Duda i Fućak preveli tekst za Lekcionar obnovljene rimske liturgije u kojemu se nalaze svetopisamska čitanja za sve nedjelje i blagdane u godini. Javnost je prijevod prihvatila, a duga liturgijska praksa ga je temeljito provjerila. Prijevod su prihvatile i ostale kršćanske zajednice s hrvatskoga jezičnog područja. Tako je ovaj prijevod stekao svoju ekumensku potvrdu.

Odlika je Dudina i Fućakova prijevoda jasnoća i gipkost rečenice, srođenost biblijske rečenice i hrvatskoga književnoga (standardnoga) jezika obojena riječima ili frazama hrvatskih narječja i potpuna uklopljenost u hrvatsku višestoljetnu biblijsku prevoditeljsku tradiciju. Taj se njihov prijevod nalazi u Jeruzalemskoj Bibliji (prvo izdanje 1994.) te u Bibliji Kršćanske sadašnjosti – Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta (od 2008. nadalje), koja se odnedavna može naći u ljepu džepnom⁶ izdanju.

Najkraće rečeno, jezik Dudina i Fućakova prijevoda evanđelja postao je opći jezik svih onih koji slave misu na hrvatskome jeziku, ma na kojem dijelu svijeta bili.

Svojom otvorenošću životu i ljudima, s prepoznatljivom a nenametljivom skromnošću Duda je približavao Božju riječ drugima i druge primicao Božjoj riječi. Imao je iznimnu osjetljivost za znakove vremena: kao što je prepoznao sretan tren za stvaranje Biblije, tako je bio među prvim svećenicima koji su nastupali u radijskim i televizijskim emisijama. Biblija – kao Božja riječ, Dudi je bila „mjerodavna i smjerodavna“, kako je volio reći.

Osobito je ljubio hrvatski jezik, njegova je tiha želja bila i studirati hrvatski jezik, pa kada to nije bilo moguće, *studirao* je hrvatski čitajući hrvatske pjesnike – posebice Nazora, Matoša i Ujevića. Duda je autor četrdesetak knjiga, u nekim od njih sabrani su Dudini tekstovi, objavljeni u tisku. Dudini tekstovi, oni napisani prije pola stoljeća ili ovovremeni i danas imaju sjaj istine i ljepote, kako u njegovim tumačenjima Božje riječi upućene čovjeku, primjerice: *Sijač je Sin Čovječji* (1989.), *Sjeme je Riječ Božja* (1987.), *U plemenitu srcu* (1990.), tako i u čovjekovoj riječi upućenoj Bogu: *Svijeta razveselitelj – Hrvatski Božić* (1980.), *Isusov križni put i sedam riječi na križu* (1990.), *Ja Bogu povjerih svoj štap – Moje mirogojske šetnje* (1999.).

Nadajmo se da će se, poput *cvjetića* – svojstvenih franjevačkoj tradiciji, prikupiti i Dudine rečenice koje nerijetko ponavljaju oni koji su ih čuli od njega ili od drugih koji su imali sreću poznavati manjega brata – fra Bonaventuru Dudu.

Nada Babić

⁵ Izaija 40, 1 - 2: „Tješite, tješite moj narod, govori Bog vaš. Govorite srcu Jeruzalema, vičite mu da mu se ropstvo okonča, da mu je krivnja okajana, jer iz Jahvine ruke primi dvostruko za sve grijehne svoje.“

⁶ Tzv. putno izdanju polumekoga uveza (korice se otvaraju i zatvaraju smičkom, tako se stranice ne mogu oštetiti).